

Mirosława Skawińska

HISTORYCZNE ANTECEDENCJE PROCESÓW INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Fakty historyczne i tło historyczne wydarzeń polityczno-społecznych w Europie na przestrzeni wieków oraz ściśle związane z nimi plany, aspiracje i poglądy ideologiczno-doktrynalne poszczególnych wspólnot politycznych i państw w istotny sposób wpłynęły na procesy integracji europejskiej.

Tradycja zjednoczenia Europy jest długa, można ją rozpatrywać z perspektywy zarówno historycznej, jak i terytorialnej czy przedmiotowej¹. W niniejszym artykule autorka skupi uwagę na etapach i uwarunkowaniach historycznych scalania i łączenia procesów konsolidacji społeczeństw, gospodarki, kultury i polityki w Zjednoczonej Europie. Za punkt wyjścia do tych rozważań posłużyć powinno określenie korzeni cywilizacji europejskiej. W swoim przemówieniu w Parlamencie Rzeczypospolitej Polskiej w 1999 r. Jan Paweł II powiedział:

Nową jakością Europy, jeżeli chcemy, by była ona trwała, winniśmy budować na tych duchowych wartościach, które ją kiedyś ukształtowały, z uwzględnieniem bogactwa i różnorodności kultur i tradycji poszczególnych narodów².

Słowa te trafnie oceniają rolę historii w kształtowaniu współczesności. Terazniejszości i przyszłości nie da się oddzielić od przeszłości. Jest to oczywiste. Możemy zatem stwierdzić, że zarówno fakty historyczne, jak i poglądy filozoficz-

¹ *Integracja europejska, (Wstęp)*, red. K. Wojtaszczyk, Warszawa 2006, s. 13.

² Przemówienie Jana Pawła II w Parlamencie RP 11 VI 1999, „Ethos” 2000, nr 51, s. 16-17.

ne i polityczne na przestrzeni wieków w istotny sposób wpłynęły na obecny kształt europejskich procesów integracyjnych. Stały się – albo w sposób bezpośredni, albo pośredni – wytyczną dla podobnych koncepcji. Bowiem we współczesnym rozwoju koncepcji integracji europejskiej wykorzystano wiele rozwiązań podobnych do tych, prezentowanych w Europie od stuleci. Nie można zapomnieć, że Unia Europejska bazuje na trwałym dorobku cywilizacyjnym Europy. Cywilizację europejską zaś tworzy zbiór różnych kultur, religii, poglądów filozoficznych oraz wielorakich rozwiązań społeczno-gospodarczych. A przecież współczesne działania integracyjne są właśnie nawiązaniem do powstałych w przeszłości różnorodnych planów zapewnienia Europie warunków bezpieczeństwa, ułatwienia wymiany handlowej czy polepszenia życia ludzi, właśnie poprzez urzeczywistnienie tych idei w organizacji Unii Europejskiej³.

Obecny czas jest trudny dla Europy. Stoi bowiem przed nami nielada wyzwanie. Musimy nauczyć się życia w Unii Europejskiej złożonej z 27 państw. Z jednej strony o różnej kulturze i tożsamości narodowej, z drugiej o jednakiej tożsamości europejskiej opartej na wspólnej historii, kulturze, i wspólnych wartościach, które determinują życie codzienne nas – Europejczyków i określają obecną przestrzeń europejską. Zarówno tę kulturową, jak i polityczną czy gospodarczą.

Cześć autorów słusznie dostrzega prapoczątki integracji w licznych projektach unifikacyjnych, formułowanych już w starożytnej Grecji i Rzymie, po czym rozwijanych konsekwentnie w kolejnych epokach⁴. Bezspornym wydaje się, że największy wpływ na kształtowanie się współczesnej Europy oprócz starożytnej Grecji oraz Cesarstwa Rzymskiego miały judaizm, chrześcijaństwo czy kultura europejskiego barbarzyństwa.

Integrację kulturową Europy można powiązać z jej narodzinami. Nadmienić należy, że duży wpływ na obraz współczesnej Europy wywarła właśnie starożytność. To w starożytności pojawiło się pojęcie Europy, jako odrębnej jednostki polityczno-kulturowej kontynentu zachodniego. Pojęcie „Europy” przeciwstawione było wschodniej części, a więc terenom Bizancjum, które najwięcej czerpało z dorobku kulturowego antyku⁵. Niemniej można powiedzieć, że Grecji starożytnej Europejczycy zawdzięczają swoją tożsamość europejską dotyczącą zarówno wschodniej, jak i zachodniej części kontynentu. Dlatego, że właśnie wtedy został ukształtowany określony sposób postrzegania świata określany dzisiaj jako racjonalizm, zaufanie do rozumu, poznanie, rozróżnienie prawdy i fałszu, myślenie dialektyczne. To tutaj pojawiły się idee wolności jako naczelnej wartości europejskiej.

³ Mówiono o utworzeniu konwentu, konfederacji czy federacji republiki chrześcijańskiej, np. Adam Czartoryski mówił o ideach Ligi Europejskiej, Viktor Hugo o Stanach Zjednoczonej Europy, Richard Coudenhove-Kalergi o Unii Paneuropejskiej. Więcej na ten temat: K. Łastawski, *Od idei do integracji europejskiej*, Warszawa 2003, s. 15-21.

⁴ *Ibidem*; W. Wojtaszczyk, *op. cit.*

⁵ Pojęcie „Europa” wywodzi się z asyryjskiego „Ereb”, czyli ciemność, kraj zachodu słońca. Przeciwstawne ono było pojęciu „Azja”, które pochodzi od „Acu”, czyli wschód słońca. Zob. A. Rudowski, R. Zenderowski, *Integracja europejska. Geneza, funkcjonowanie, perspektywy*, Warszawa 2002, s. 14.

Tutaj powstały pierwsze związki państw-miast, tzw. amfikiony, które nie były organizacjami politycznymi, ale na pewno stanowiły namiastkę wspólnoty. Przez wielu historyków uważane są one jako *quasi*-federacje⁶. Zresztą to Grecja uważana jest za kolebkę demokracji, która symbolizowała władzę wolnych obywateli ateńskich. Współcześnie w społeczeństwach europejskich po pierwsze pojawiają się koncepcje federacji państw, po drugie starożytna demokracja w pewien sposób kontynuowana jest w postaci demokracji bezpośredniej i pośredniej⁷.

Dziedzictwem Rzymu jest rozszerzenie granic Europy Zachodniej po podbojach Aleksandra Wielkiego⁸. W związku z powyższym, wtedy pojawiło się pojęcie nadrzędnego, wszechobecnego państwa. To wizja państwa, w którym obywatel, niezależnie od pochodzenia, może korzystać ze swoich praw. To również organizacja prawa. Bo przecież we współczesnej Europie i mechanizmach funkcjonowania Unii Europejskiej tradycja i zasady prawa rzymskiego są olbrzymie. Do dzisiaj funkcjonuje wiele zasad prawnych ustalonych i wypracowanych przez Rzymian. To właśnie ze starożytności wywodzą się podstawowe wartości, będące składnikiem obecnej mentalności europejskiej.

Idąc dalej. Pojęcie Europy odziedziczone po antyku w kolejnej epoce historycznej – średniowieczu, utożsamiane było przede wszystkim z zasięgiem kulturowym i politycznym chrześcijaństwa. To chrześcijaństwo odgrywa dominującą rolę w procesie kształtowania się tożsamości, jedności duchowej naszego kontynentu. Chrześcijaństwo to przede wszystkim wiara w jednego Boga, idee ludzkiego braterstwa, to nowy system prawa, administracji i polityki całkowicie podporządkowany religii⁹. Zresztą to zdeterminowanie Europy przez chrześcijaństwo oceniane jest z perspektywy czasu bardzo różnie. Chrystianizacja kontynentu europejskiego to proces z jednej strony negatywny, z drugiej pozytywny. Obraz średniowiecznej Europy tak bardzo został zdeterminowany przez chrześcijaństwo, że rozdzielność tego, co świeckie, a co sakralne stało się specyfiką kręgu cywilizacji zachodnioeuropejskiej. Na przykład z jednej strony negatywnie oceniamy, że zaprzepaszczone zostały ideały antyczne, a życie społeczne całkowicie podporządkowane zostało praktykom religijnym, a z drugiej, to właśnie poczucie bycia chrześcijaninem, wspólna obyczajowość identyfikowała mieszkańców kontynentu europejskiego i dawała im poczucie życia we wspólnocie¹⁰.

⁶ Np. zdaniem O. Haleckiego, starożytni Grecy przyczynili się do budowy Europy dzięki swym eksperymentom federalistycznym. O. Halecki, *Historia Europy – jej granice i podziały*, tłum. J. M. Kłoczowski, Lublin 1994, s. 29.

⁷ *Europa: fundamenty jedności*, red. A. Dylus, Warszawa 1999, s. 16-18.

⁸ Po pierwsze, Imperium Rzymskie narzuciło zwierzchnictwo podbitym plemionom i narodom, po drugie, jego granice wytyczone były przez Ren i Dunaj w Europie i Eufrat w Azji aż po pustynie afrykańskie. Zob. K. Łastawski, *op. cit.*, s. 24.

⁹ K. Baczkowski, *Idee jedności europejskiej w średniowieczu*, [w:] *Z dziejów prób integracji europejskiej od średniowiecza do współczesności*, red. M. Pułaski, „Zeszyty Naukowe UJ. Prace historyczne”, z. 118, Kraków 1995, s. 12.

¹⁰ Zgadzam się ze zdaniem Marka Nadolskiego, że: „W średniowieczu nazwa «Europa» w przeciwieństwie do słowa «chrześcijaństwo», nie niosła żadnego emocjonalnego ładunku. W owym czasie miało ono nie

Schizmy, które miały miejsce w XI i XVI wieku podzieliły kontynent na różne, wrogo nastawione do siebie światy, prawosławny, katolicki i protestancki – wspólnota chrześcijańska nie utrwaliła się, niemniej jej wymiar religijny jest nadal obecny¹¹. Zwróćmy uwagę na fakt, że konstytucja UE nie została ostatecznie przyjęta przez państwa członkowskie m.in. ze względu na fakt, że w preambule nie znalazł się zapis o chrześcijańskich wartościach Europy, co przyczyniło się do odrzucenia takiego kształtu konstytucji UE. Konkludując, zróżnicowanie chrześcijaństwa na wiele nurtów bardzo ogranicza funkcje integracyjne. W tym miejscu warto przypomnieć, że Jan Paweł II nakreślając swoją wizję zjednoczonej Europy, wielokrotnie podkreślał, że europejskie dziedzictwo ma **charakter wielokulturowy i wieloreligijny** (podkr. M. S.). Aczkolwiek dalej papież jednoznacznie stwierdził, że na kształt współczesnej kultury europejskiej największy wpływ wywarło właśnie chrześcijaństwo¹².

Wraz z jednością kulturową pojawiły się w średniowieczu koncepcje zjednoczenia politycznego. Przewodnią myślą papieży i cesarzy stało się zbudowanie imperium chrześcijańskiego, łączącego funkcje duchowe i świeckie¹³. Niestety, ani jedność kulturowa, ani ideowa, ani przede wszystkim religijna nie doprowadziły integracji politycznej kontynentu. W połowie II tysiąclecia pojawiły się projekty utworzenia jedności europejskiej bez papieża czy cesarza jako zwierzchnika. Pod koniec XVI wieku powstawały np. projekty tworzenia europejskich federacji suwerenów chrześcijańskich, czy projekt utworzenia Stanów Zjednoczonej Europy króla francuskiego Henryka IV Bourbona. Charakterystyczny dla XVII wieku jest „Wielki plan”, którego autorem był książę Maksymilian Sully, doradca Henryka IV. Przewidywał on utworzenie związku państw europejskich, proponował tworzenie struktury ogólnoeuropejskiej, wspólny handel i obronę przed zagrożeniami zewnętrznymi. Wiek XVII, dla którego charakterystyczne były częste wojny, przyczynił się do ujednoczenia i upodobnienia się nie tylko instytucji europejskich, ale także samych społeczeństw¹⁴. Co ciekawe żaden z tych projektów nie był wcielany w życie drogą pokojową.

Kolejną postacią, która odegrała istotną rolę w procesach integracyjnych jest niewątpliwie cesarz Francuzów, Napoleon Bonaparte, który siłą wprowadzał zmiany w Europie. Pod jego panowaniem zjednoczona została niemalże cała Europa, od Portugalii do granic Rosji. A kolejne kampanie napoleońskie tworzyły nowe

tylko znaczenie religijne, w jakiejś mierze było bowiem i terminem politycznym, i geograficznym. Cyt. za: M. Nadolski, *Etapy, formy i uwarunkowania integracji europejskiej*, [w:] *Integracja europejska...*, s. 31.

¹¹ Bardzo często argumentem na poparcie tezy o chrześcijańskich wartościach, które leżą u podstaw UE jest fakt, że ojcowie założyciele Wspólnoty Europejskiej – Robert Schuman, Konrad Adenauer i Alcide de Gasperi – byli politykami o korzeniach chrześcijańsko-demokratycznych. Więcej na ten temat: S. Ossowski, *Wartości polityczne jednoczącej się Europy*, [w:] *Dylematy integracji europejskiej. Europa Środkowo-Wschodnia u progu rozszerzenia Unii Europejskiej*, red. R. Kmiecik, T. Wallas, Poznań 2004, s. 18-19.

¹² Z. Nosowski, *Europeizacja Europy*, „Więź” 2003, nr 1, s. 35.

¹³ A. Gieysztor, *Europejska Christiana Respublica w średniowieczu*, [w:] *Europa: fundamenty...*, s. 44.

¹⁴ M. Markiewicz, *Rywalizacja i modernizacja. Ujednoczenie się polityki wewnętrznej państw europejskich w XVII i XVIII wieku*, [w:] *Z dziejów prób integracji...*, s. 33.

rozwiązania organizacyjno-prawne na kontynencie europejskim¹⁵. Napoleon chciał dominacji Francji w Europie i poniósł klęskę. Podobnie Hitler, który zgolał inne postulował wartości, przede wszystkim nazistowskie, ale także dążył do dominacji i ekspansji tym razem Niemiec na kontynencie europejskim. Dlatego między innymi doświadczenia historyczne Francji i Niemiec czynią je państwami we współczesnej UE dominującymi decyzyjnie. A doświadczenia I i II wojny światowej ugruntowały tę pozycję. Tak naprawdę Unia Europejska powstała dzięki ambitnym projektom zapewnienia pokoju i dobrobytu w Europie. Dwubiegunowy system ukształtowany między głównymi zwycięzcami, ZSRR i USA doprowadził nie tylko do podziału Europy, ale przede wszystkim do utraty przez jej zachodnie kraje roli politycznego i gospodarczego centrum świata.

Należy dodać, że po zakończeniu I wojny światowej wierzone, że to pierwsza i ostatnia wojna w historii na taką skalę. Dlatego powołano Ligę Narodów, która miała zapewnić trwały pokój na świecie. Była pierwszą próbą tworzenia europejskiej wspólnoty międzynarodowej¹⁶. Dojście Hitlera do władzy w Niemczech i przedstawienie sygnatariuszom w 1936 r. aktów reńskiego memorandum określałoby „początkiem końca” Ligi Narodów¹⁷.

Kolejnym ważnym etapem konsolidacji europejskiej, była wizja Paneuropy austriackiego filozofa i polityka Richarda N. Coudenhove-Kalergiego. W jego koncepcji Paneuropa miała doprowadzić do instytucjonalizacji integracji politycznej. Ruch paneuropejski największy sukces odniósł w okresie międzywojennym. W koncepcjach austriackiego polityka Europa była federacją państw. Tu należy stwierdzić, że niezależnie od skuteczności tych projektów, to sam fakt, że pojawiła się taka inicjatywa w okresie międzywojennym, stanowił doskonałe podłoże dla integracji europejskiej w drugiej połowie XX wieku.

Po II wojnie światowej, kiedy faszyzm obnażył swoje oblicze totalitarne, a komunizm stwarzał zagrożenie polityczne i ideowe, natomiast Stany Zjednoczone stały się potęgą ekonomiczną świata, ponownie pojawiły się koncepcje zjednoczeniowe Europy. W 1948 r. w Hadze zwołano Kongres Haski, na którym nie tylko pojawiły się różne, często sprzeczne koncepcje wspólnej drogi budowy zjednoczonej Europy¹⁸, ale przede wszystkim decyzją Kongresu 5 maja 1949 powołano Radę Europy z siedzibą w Strasburgu, która powstała w celu kształtowania jedności Eu-

¹⁵ W. Dobrzycki, *Historia stosunków międzynarodowych w czasach nowożytnych: 1815-1945*, Warszawa 1996, s. 18.

¹⁶ Jej głównym zadaniem było „porozumienie się co do środków poprawy stosunków międzynarodowych, a w szczególności rozwijanie praktyk arbitrażu i innych pokojowych metod postępowania w rozwiązywaniu sporów, jakie mogą wystąpić między narodami”. Por. A. Starowicz, *Perspektywy Unii Międzynarodowej*, „Stosunki Międzynarodowe” 1970, nr 3, s. 57.

¹⁷ Niemcy postawiły ultimatum, że wejdą do Ligi Narodów pod warunkiem zaakceptowania niemieckich aspiracji terytorialnych. Por. S. Sierpowski, *Wejście Niemiec do Ligi Narodów*, [w:] *Studia z najnowszej historii Niemiec i stosunków polsko-niemieckich*, red. idem, Poznań 1986, s. 268.

¹⁸ Np. federaliści optowali za budowa europejskiego państwa związkowego, na rzecz którego państwa musiałyby zrezygnować z części swojej suwerenności. Natomiast konfederaliści, czyli unioniści, opowiadali się za intensyfikacją współpracy międzyrządowej. Por. M. Nadolski, *op. cit.*, s. 42-47.

ropy, współpracy gospodarczej, kulturalnej, społecznej i prawnej, szerzenia zasad demokracji, praw człowieka i rządów prawa¹⁹. Zręby Unii Europejskiej, powołanej do życia na mocy Traktatu z Maastricht z 1992 roku, tworzyły w czasie apogeum zimnej wojny Europejska Wspólnota Węgla i Stali, Europejska Współpraca Gospodarcza i Europejska Wspólnota Energii Atomowej. Unia objęła te trzy istniejące wspólnoty, realizując integrację ponadnarodową w I filarze, współpracę w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w II filarze i obszar spraw wewnętrznych i wymiaru sprawiedliwości w filarze III²⁰.

Mówiąc o antecedencjach integracji, należy także wspomnieć o roli wschodniej części naszego kontynentu, mianowicie Rosji. Rosja nie jest członkiem UE i długo nie będzie bo chce zachować swoją rolę „hegemonia” stosunków międzynarodowych we wschodniej części Europy i świata. Szczególnie za czasów prezydentury Putina, Rosja starała się pełnić rolę centrum integracyjnego w Europie Wschodniej (stoi na czele Rady Europy), z jednej strony dążąc do podporządkowania sobie państw dawnego ZSRR (Białorusi i Ukrainy w szczególności), z drugiej nie wykluczając własnej współpracy z UE, szczególnie na polu gospodarczym. Związane jest to ze swoistym rozróżnieniem w aktywnej polityce tego państwa między „przestrzenią europejską”, której nadaje się wymiar gospodarczy a „instytucjami europejskimi”, którym nadaje się wymiar polityczny. Sięgając chociażby do historii XIX-wiecznej, kiedy miał początek spór ideowy między prozachodnio zorientowanymi okcydentalistami a rusofilskimi słowianofilami, Rosja uważa się za część Europy, przywiązując dużą wagę do swojego dziedzictwa euroazjatyckiego. Obecnie przyjęcie przez nią zachodniego systemu wartości politycznych i gospodarczych należy rozumieć, że Rosja chce być postrzegana jako państwo europejskie, które ze względu na swoją historię i tradycję (to, co decyduje o przynależności Rosji do jej kultury europejskiej to niewątpliwie jej chrześcijańska, prawosławna spuścizna) prowadzi aktywną politykę na kontynencie euroazjatyckim. Zatem ekonomizacja rosyjskiej polityki zagranicznej może zaowocować w przyszłości utworzeniem wspólnej przestrzeni między UE a Rosją²¹.

W swoim eseju z 1993 r. Samuel P. Huntington postawił słuszną, moim zdaniem, tezę, że przez Europę Środkową przebiega granica, która oddziela dwie cywilizacje, pokrywające się z występowaniem z jednej strony katolicyzmu i protestantyzmu, z drugiej prawosławia. Społeczeństwa żyjące po zachodniej stronie tej granicy poprzez wspólne doświadczenia historyczne, np. feudalizm, renesans, oświecenie, Rewolucję Francuską, rewolucję przemysłową, wspólną religię i system wartości, tworzą cywilizację zachodnią. Państwa na wschód od tej linii miały inne doświadczenie. Należały do imperium rosyjskiego lub otomańskiego, wyzna-

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ R. Zięba, *Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 9-11.

²¹ Rosja i UE potrzebują siebie nawzajem niezależnie od form przyszłej współpracy. Najważniejsza jest tu współpraca w sektorze paliwowo-energetycznym i utworzenie strefy wolnego handlu. Por. A. Wierzbicki, *Białoruś, Rosja i Ukraina wobec integracji europejskiej*, [w:] *Dylematy...*, s. 231-240.

ją prawosławie lub islam, mają inny system wartości, są mniej zaawansowane gospodarczo. Po zakończeniu zimnej wojny te uwarunkowania historyczne ujawniły się na nowo. „Aksamitna kurtyna kultury zastąpiła żelazną kurtynę ideologii”²².

Zatem przyszła polityka Unii Europejskiej wobec Rosji musi, a nie tylko powinna uwzględniać aspekt historyczno-polityczny wzajemnych stosunków gospodarczo-politycznych. Dla Unii Europejskiej najistotniejsze powinno być to, żeby niezależnie od perspektywy, czy woli członkostwa, Rosja zbliżyła się do UE, podejmując niezbędne reformy polityczne, gospodarcze i społeczne w obszarze rozszerzenia i wzmocnienia demokracji, wzrostu gospodarczego i reform strukturalnych czy budowaniu społeczeństwa obywatelskiego.

Rozpatrując dalej historyczne uwarunkowania integracji europejskiej, nie sposób pominąć roli, jaką Polska dla jej początków odegrała w Europie Środkowo-Wschodniej. Wracając do faktów, rozpocząć należy od przypomnienia integracji regionalnej, którą była niewątpliwie unia polsko-litewska. W 1569 roku, w Lublinie, mająca wspólną monetę unia przyjęła kształt organizmu polityczno-państwowego, na czele którego stał wspólny władca, a o Polsce i Litwie współdecydował także wspólny sejm walny. Państwa mogły tylko zachować swoje armie, urzędy centralne, sądownictwo, szkolnictwo, gospodarkę oraz swój język urzędowy dla zachowania tożsamości narodowej²³. Nie bez znaczenia było też narodzenie się pod koniec XVIII wieku nurtu określanego jako „słowianofilstwo”. Na pewno duży wpływ na ideę jedności słowiańskiej, opartej na wspólnych korzeniach i przeszłości historycznej, miał okres zaborów i zrywy narodowościowe Polaków²⁴. Na przykład dla Stefana Buszczyńskiego, historyka i publicyisty o poglądach republikańskich, Wspólna Europa miała opierać się na zasadach federacji, podobnie jak w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Buszczyński jednocześnie postulował, aby wzorem dla tworzonej wspólnoty europejskiej była współpraca narodów słowiańskich.

W drugiej połowie XIX wieku Polacy zwrócili się także w stronę Słowian bałkańskich. Jednak to nie powiodło się ze względu na fakt, iż Serbowie oczekiwali przede wszystkim utworzenia królestwa serbskiego. Właśnie te lata można nazwać porażką słowianofilstwa. Ambitne plany integracji nie powiodły się. Co więcej, sytuacja Polski i Polaków stopniowo pogarszała się. Zrywy narodowościowe

²² M. Skawińska, *Terroryzm w ujęciu Francisa Fukuyamy i Samuela P. Huntingtona*, [w:] *Państwo i społeczeństwo w XXI w.*, red. K. Budzowski, Kraków 2005, s. 187-201.

²³ K. Łastawski, *op. cit.*, s. 33.

²⁴ Zdaniem historyków, nie brakuje w tych dążeniach pewnych sprzeczności. „Z jednej strony jawi się ono jako jedna z dróg odrodzenia narodowego i w tym sensie wraz z dążeniami innych Słowian do wyzwolenia i zjednoczenia znajduje się w łańcuchu ruchów wolnościowych. Z drugiej jednak strony słowianofilstwo w obawie przed niebezpieczeństwem grożącym ludom słowiańskim ze strony niemieczyzny, będzie się skłaniało ku najsilniejszemu, lecz zarazem despotycznemu państwu słowiańskiemu tj. Rosji”. Por. A. Cetnarowicz, *Wkład Polaków w kształtowanie się idei jedności wśród Słowian południowych*, [w:] *Z dziejów...*, s. 36. Sprzeczności te widać np. w koncepcji księcia Adama Czartoryskiego, który będąc ministrem w rządzie carskim, opracował projekt federacji niewielkich państw bałkańskich, mających pozostawać w ścisłym powiązaniu z Rosją. Natomiast Kajetan Józef Skrzetuski, myśliciel, orędownik idei oświecenia, zaproponował utworzenie Rzeczypospolitej Europejskiej. Miała to być liga państw europejskich, które reprezentowane byłyby przez przedstawicieli wszystkich państw z wyjątkiem Rosji. Rolę władczą i arbitrażową miał pełnić Sejm Generalny. *Ibidem*, s. 33-34.

we, jako konsekwencja rozbiorów, były krwawo tłumione, a społeczeństwo polskie było osamotnione w walce. Skoro nie było w stanie obronić siebie, tym bardziej musiało porzucić wizję zjednoczenia.

Ważną rolę w integracji odegrała Polska w 1989 r. Ruch „solidarnościowy”, „okrągły stół” doprowadziły do odzyskania przez Polskę w pełni suwerenności, ale także doprowadziły do zmian politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej. Z końcem lat 90. nastąpił też koniec zimniej wojny oraz rozpad bloku wschodniego, który symbolizował Układ Warszawski, RWPG i ZSRR, zjednoczenie Niemiec, powstanie Wspólnoty Niepodległych Państw, państwa Europy Środkowo-Wschodniej, Czechy, Słowacja, Węgry, Słowenia itd., dotychczasowe „satelity” ZSRR odzyskały niepodległość.

Procesy integracyjne w Europie są jednym z najważniejszych dążeń we współczesnych stosunkach międzynarodowych. Są one warunkiem rozwoju państw europejskich oraz aktywnego uczestnictwa w międzynarodowych stosunkach ekonomicznych i finansowych. Nowe idee integracyjne Europy co prawda rodziły się jeszcze przed wskazanymi zmianami politycznymi w Europie Środkowo-Wschodniej, ale z reguły związane były ze zwiększeniem marginesu niezależności od Moskwy.

Z powyższego wynika jeden wniosek. Historyczna przeszłość europejska, z jednej strony tak różnorodna, z drugiej tak wspólna, o wspólnych korzeniach cywilizacyjnych, leży u podstaw tworzenia struktur politycznych i instytucjonalnych i obecnego kształtu Unii Europejskiej. Idąc dalej, możemy stwierdzić, iż w nowych uwarunkowaniach globalnych Unia Europejska, mimo wewnętrznych kryzysów, ulega dalszemu wzmocnieniu politycznemu i gospodarczemu. Wiek XXI należy do Europy. Bo to Europa i jej styl życia, stworzony przez nią model współpracy międzynarodowej ogrywa decydującą rolę we współczesnych stosunkach międzynarodowych, a bez historycznej przeszłości i doświadczenia nie byłoby to możliwe.